NYELVHASZNÁLAT ÉS NEMZETISÉGI ÖNAZONOSSÁG

A Pro Europa Liga kezdeményezésére 1994 első negyedében szociográfiai felmérést hajtottunk végre a nyelvhasználattal kapcsolatosan Marosvásárhelyen. A közöletlen felmérés során megkérdeztünk 164 állampolgárt és 25 közigazgatási tisztviselőt arról, hogy mi a véleménye a magyar nyelvnek a közigazgatásban s a közélet más területein való használatáról. A 164 megkérdezett állampolgár összetétele, melyet a kvóta szociotechnika alapján választottunk ki, a következő: 108 magyar; 56 román; 86 férfi, 78 nő; 15 személy általános iskolát, 9 a líceum alsó tagozatát, 23 személy szakiskolát, 64 líceumot, 53 pedig főiskolát végzett. A minta szocio-professzionális összetétele: 53 munkás, 32 tisztviselő, 45 értelmiségi, 10 kisiparos és tulajdonos. 24 más foglalkozású, többségükben nyugdíjas. A megkérdezettek közül 41-en etnikai szempontból vegyes összetételű családból származtak.

Az alábbiakban adjuk a román nemzetiségű személyek válaszait az említett kérdésre, tekintettel arra, hogy a megkérdezett magyarok kivétel nélkül igenlően válaszoltak a magyar nyelvnek a közigazgatásban s a közélet minden területén való alkalmazásával kapcsolatos kérdésekre.

A ROMÁN NEMZETISÉGŰ SZEMÉLYEK MAGATARTÁSA A MAGYAR NYELVNEK A KÖZIGAZGATÁSBAN ÉS A KÖZÉLET MÁS TERÜLETÉN VALÓ ALKALMAZÁSA TERÉN

Tevékenységi terület	A megkérdezettek véleménye a magyar nyelv használatával kapcsolatban			
	Igen	Nem	Határozatlan	Összesen
Törvényszéki tárgyalások:	42,8	39,3	17,8	100,0
	24	22	10	56
Idézés, ítélet kihirdetés	41,0	46,4	12,6	100,0
	23	26	7	56
A magyar nyelv használata a közjegyzőségen	55,4	28,6	16,0	100,0
	31	16	9	56
A magyar nyelv használata a közjegyzőségi okmányokban	37,5	50,0	14,3	100,0
	20	28	8	56
A magyar nyelv használata a közigazgatási tisztviselők által	64,3	25,0	10,7	100,0
	36	14	6	56
A magyar nyelv használata a rendőrök által	54,4	28,6	16,0	100,0
	31	16	9	56
A magyar nyelv használata a megyei tanfelügyelők által	64,3	25,0	10,7	100,0
	36	14	6	56
A magyar nyelv használata a közüzemi tisztviselők által	71,5	16,0	12,5	100,0
	40	9	7	56
A magyar nyelv használata a kereskedelemben	80,3	12,6	7,1	100,0
	45	7	4	56
Átlagértékek	58,0	29,5	12,5	100,0
	31	16	9	56

Amint jeleztük, a mi felmérésünk egy helységre, Marosvásárhelyre vonatkozik. A közigazgatásban dolgozó 20 román tisztviselő (a megkérdezett 25 köztisztviselőből 5, vagyis 20% magyar volt), 65%, (13 személy) ellenezte a magyar nyelvnek a közhivatalokban való használatát.

Mara I. Galat - Mircea Kivu: Az RMDSZ egy közvélemény-kutatás tükrében[1] a kérdés lereagálását kutatva egy országos mintán, mindössze 15% olyan személyt találtak, akik igenlően válaszoltak a nyelvhasználattal kapcsolatos kérdésre. A nemzeti előítéletek e dominanciája (80%-a a szubjektumoknak ellenezte e kisebbségi jog érvényesítését, 5% pedig határozatlan álláspontra helyezkedett a nyelvhasználat kérdésében), amelyekre előszeretettel hivatkoznak, ürügyként, a román etnocentrikus politikusok, annak is betudható, hogy a kutatók, véleményem szerint, pontatlanul, tendenciózusan tették fel a kérdést: „Egyetért-e azzal, hogy a romántól különböző etnikumú lakosok a következő jogokkal rendelkezzenek?”

A kérdés figyelmen kívül hagyja azt az alapvető tényt, hogy nem egyszerűen „a romántól különböző etnikumú lakosokról”, hanem Románia területén több mint egy évezrede (magyarok), avagy több mint 800 éve élő (szászok) stb. polgárokról van szó, amelyeknek nyelvhasználatát számos nemzetközi okmány, köztük a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és Románia Alkotmánya is garantálja. Az ominózus kérdés egyszerűen úgy kezeli a honi nemzeti kisebbségeket, mintha a közelmúltban csöppentek volna e régióba. Egyébként az alapvető, emberi és kisebbségi jogok esetében nem szokás az idegengyűlölő magatartást zsinórmértéknek tekinteni.

Most vegyük szemügyre a nyelvhasználat egy másik, gyakorlati vonatkozását, éspedig azt, hogy használják-e ténylegesen, s ha használják, milyen arányban, milyen hivatalok által a magyar nyelvet Marosvásárhely közhivatalaiban.

[1] Korunk 1994/4,55. o.

A MEGKÉRDEZETTEK VÉLEMÉNYEI, MEGFIGYELÉSEI ARRÓL, HOGYAN HASZNÁLJÁK A MAGYAR NYELVET A KÜLÖNBÖZŐ INTÉZMÉNYEK TISZTVISELŐI

Tevékenységi terület	A megkérdezettek nemzetisége	A megkérdezettek véleménye a magyar nyelv használatáról			
		A többség	Egyesek	Nem	Nem tudom
A helyi közigazgatás tisztviselői	román	5,4	64,3	1,7	28,6
használják-e a magyar nyelvet?		3	36	1	16
	magyar	2,8	76,9	9,3	11,0
		3	83	10	12
A városrendészeti tisztviselők	román	17,8	37,6	8,9	35,7
használják-e a magyar nyelvet?		10	21	6	20
	magyar	5,6	43,6	23,1	27,1
		6	47	25	30
Az adóhivatali tisztviselők	román	26,8	33,9	8,9	30,4
használják-e a magyar nyelvet?		15	19	5	17
	magyar	5,6	45,4	30,5	18,5
		6	49	33	20
Az anyakönyvelő tisztviselők	román	19,7	16,0	12,6	51,7
használják-e a magyar nyelvet?		11	9	7	29
	magyar	11,2	40,8	25,9	22,1
		12	44	28	24
A népmozgalmi nyilvántartási	román	3,6	23,3	28,6	44,5
tisztviselők használják-e		2	13	16	25
a magyar nyelvet?	magyar	1,9	16,6	62,0	19,5
		2	18	67	21
Az erkölcsi bizonyítványt	román	3,5	17,9	25,0	53,6
kiállító tisztviselők használják-e		2	10	14	30
a magyar nyelvet?	magyar	0,9	7,4	58,4	33,3
		1	8	63	36
Az útleveleket kiállító	román	7,3	19,6	26,7	46,4
tisztviselők használják-e		4	11	15	26
a magyar nyelvet?	magyar	0,9	12,0	65,7	21,2
		1	13	71	23
A közforgalmi rendőr-	román	7,2	21,5	26,7	44,6
tisztviselők használják-e a		4	12	15	25
magyar nyelvet?	magyar	0,9	27,7	60,2	11,2
		1	30	65	12

A statisztikai táblázatok átböngészése, adataik üzenetének feldolgozása sok időt türelmet és némi szakértelmet igényel. E művelet megkönnyítése végett az alábbiakban egy összevont táblázatot adunk, s néhány megjegyzést fűzünk a benne foglalt adatokhoz.

A MEGKÉRDEZETTEK VÉLEMÉNYE A MAGYAR NYELV HASZNÁLATÁRÓL A KÜLÖNBÖZŐ INTÉZMÉNYEK TISZTVISELŐI ÁLTAL

A megkérdezettek nemzetisége	A megkérdezettek válaszai a magyar nyelv használatáról			
	többség	egyesek	senki	nem tudom
román	11,4	29,2	17,4	42,0
magyar	3,8	34,0	42,0	20,2
Átlag értékek	6,3	32,5	33,6	27,6

A nyelvhasználat természetesen az ügyfelekkel való érintkezésre vonatkozik.

Könnyen megfigyelhetők a magyar és román ügyfelek értékelései között fennálló lényeges eltérések. Ez különösen a szélső, s csupán kis mértékben vonatkozik a köztes esetekre. Így például, a román anyanyelvű állampolgárok 11,4%-a észlelte úgy, hogy a köztisztviselők többsége beszél anyanyelvén a magyar ügyfelekkel; a magyar szubjektumok mindössze 3,8%-a volt ezen a véleményen; a megkérdezett román személyek 17,4%-a karikázta be azt a válaszlehetőséget, miszerint a megnevezett intézmények tisztviselői közül senki sem használta a magyar nyelvet a kisebbségi ügyfelekkel való kommunikáció során; a magyar anyanyelvű megkérdezett személyek 42%-a volt ezen a véleményen. Amint azt a fenti táblázatban foglalt adatokból láthatjuk, a határozatlanok aránya a román nemzethez tartozó személyek esetében 42%, míg a magyar anyanyelvű személyeknél 20,2%. A román és magyar nemzetiségű személyek értékelései egy köztes esetben állanak egymáshoz a legközelebb (a tisztviselők közül egyesek beszélnek az ügyfelek anyanyelvén); e válaszlehetőséget karikázta be a román szubjektumok 29,2%-a, míg a magyarok közül 34%.

Felmerül a kérdés: mi az oka annak, hogy ugyanazon jelenségek, társadalmi tények statisztikai képe eltérő statisztikai adatsort eredményez? Véleményünk szerint a két különböző nézőpont két tényezőcsoportra vezethető vissza: 1.) a spontán megfigyelést végző személyek személyes tapasztalataira, amelyeket differenciál a nemzetiségi hovatartozás s az abból fakadó szerepegyüttes; 2.) az értékelési folyamatot alakító nemzeti önazonossághoz kapcsolódó sajátos sztereotípia. A nemzeti hovatartozáshoz kapcsolódó szerepegyüttes s az azokhoz kötött tapasztalatok, élmények nyilvánvalóan más szerkezetűek, tartalmúak egy többségi állampolgár esetében, mint egy kisebbséginél. Más-más tények, szempontok állanak a központban, mások az értéksorrendek a különböző nemzetiségekhez tartozó emberi személyiségek számára. A kétszer annyi „nem tudom” válasz ezzel magyarázható a román nemzetiségű személyek esetében. Őket közvetlenül nem érinti a román tisztviselők nyelvi viselkedése. A nemzeti önazonosság meghatározta sztereotípusos gondolkodási formák viszont mintegy védekezési, elhárító mechanizmus gyanánt, a valóságosnál ösztönösen kedvezőbb színben igyekeznek feltüntetni a saját

nációjú tisztviselők magatartását, beleértve nyelvi viselkedését, s nyilvánvalóan kedvezőtlenebb képet alakítanak ki a másik etnikum hasonló viselkedéséről. Emiatt a fenti táblázatban szereplő adatok közül a valósághoz a legközelebb állnak, feltételezéseink szerint, az átlagértékek rovataiban szereplők. Ez természetesen csupán becslés, mert hiszen nincs kizárva, hogy a reális értékek az egyik vagy másik önazonosság által meghatározott sztereotípiák által tükrözött értékekhez, nem pedig a két adatsor átlagához állanak közelebb. De ettől függetlenül, mindkét optika szerint, a köztisztviselők nagy többségének, kétharmadának, nyelvi viselkedése nem felel meg az európai normáknak.

A magyar nyelv közéleti használatával kapcsolatosan még megjegyezzük: viszonylag gyakrabban élhetnek nyelvhasználati jogukkal a marosvásárhelyi magyar nemzetiségű polgárok a városi tanácshoz tartozó anyakönyvi hivatalnál, a városrendészetnél, adóhivatalnál; a legritkábban a rendőrségen s a rendőrséghez tartozó hivatalokban (népmozgalmi, útlevél-, közúti-, priuszt kiállító hivatalokban). Hangsúlyozni kívánjuk: a „jó” helyezésű hivatalokban is a megkérdezett magyar szubjektumok 10-12%-a szerint lehet anyanyelven szót érteni a tisztviselők többségével; a jellegzetes az, hogy a közhivatalokban csupán egyesek ismerik s beszélik a magyar nyelvet a többség nem tud magyarul. S ami még rosszabb, visszatetszőbb, vannak akik tudnak, de nem hajlandók egy szót sem kimondani magyarul.

Szándékosan nem térünk ki az igazságügyre. Ott az alkotmány szellemében kizárólag románul folyik az ügyintézés, az igazság „kimérése”. A románul nem tudó ügyfélnek, az alkotmány szerint, tolmácshoz van joga. Felmérésünk során ilyen, hivatalból fizetett tolmáccsal nem találkoztunk. Egyébként a megyei és városi törvényszék, ügyészség, a rendőrséghez, tanügyhöz hasonlóan megtagadott bárminemű együttműködést a nyelvhasználati kérdések felmérése terén.

A magyar nyelvnek a közigazgatás általában a közélet terén való használata előli elzárkózást indokolva a jelenlegi uralkodó „elit” gyakorta hivatkozik a román lakosság magyarellenes hangulatára, amelyet mellesleg megjegyezve, a xenofób beállítottságú médiák (tévé, rádió, sajtó, könyvkiadás, film stb.), a központi és helyi hatalmi szervek, köztük az ország parlamentje, aktív részvételével jobb ügyhöz méltó buzgalommal terjesztettek az elmúlt években-évtizedekben.

A rendőrség működését szabályozó törvény 1994. március 9-i vitájában a szenátus elveti azt az RMDSZ-javaslatot, hogy azokon a településeken, ahol a kisebbség nagy számban él, ajánlott legyen a rendőröknek a kisebbség nyelvének ismerete és a rendőrség kötelékében egy bizonyos arányban kisebbségiek is dolgozzanak. Jászi Oszkár A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés című munkájában (Budapest, Gondolat, 1986, 229. I.) 1912-ben azt írta, hogy „... a népnek a nemzetiségi kérdés egyszerűen jó és a nyelvén tudó közigazgatást és iskolát jelenti. Az ő véréből legyen a tisztviselő és

tanító. Ne bántsák a nyelvét és szokásait. Ne basáskodjanak vele idegen emberek!”

A nyelvvel kapcsolatosan nem árt felhívni a figyelmet egy kellőképpen szem előtt nem tartott pragmatikus fogantatású tényre. Tudvalevő, a nyelvet irodalmi és köznapi nyelvre szokták osztani. Hogy a közélet nyelve (a helyi közigazgatás, bíróságok, különböző szolgáltatási intézmények, vállalatok keretében beszélt, többnyire sajátos, szakterminológiákkal és fordulatokkal teletűzdelt nyelv) melyik „szektorba” tartozik, gyakorta nehéz eldönteni. Az viszont kétségtelen, hogy a szakzsargonok s a különféle intézményekre jellemző szociotechnikák ismerete nélkül vajmi kevés eséllyel vághatunk neki sikeres ügyintézésnek. Joggal vetődik fel a kérdés: a nevezett intézmények jó működése nem követeli-e meg az abban dolgozóktól, hogy területük szakterminológiáját a nemzetiségekkel megértessék nem pedig arra a hatalomcentrikus álláspontra helyezkedni, miszerint a nemzetiségi állampolgároknak kutya kötelessége ezeket elsajátítani, ha egyáltalán sikeresen óhajtják ügyes-bajos dolgaikat rendezni. Ez az elvárás pusztán a szervezetelmélet követelménye, az emberi és kisebbségi jogokról nem is beszélve.

Romániában 20.408.542 román mellett 1.624.959 magyar, 119.462 német, 401.087 cigány, 65.764 ukrán, 38.606 orosz-lipován, 22.832 török, 29.408 szerb, 24.596 tatár, 19.594 szlovák, több ezer bolgár, horvát, cseh, lengyel, görög és örmény élt 1992-ben, a népszámlálás adatai szerint. A kérdés az, hogy a román lakosság, a különböző, létfontosságú állami, gazdasági, a civil társadalom számos intézménye, a politikai pártok, a szakszervezetek, az egyházak hogyan közlik egymással mindazokat az információkat, amelyek nélkül sem harmonikus társadalmi kooperáció, sem társadalmi élet általában el sem képzelhető. Erre a kérdésre a román szélsőséges erők reprezentánsai azt válaszolják, hogy az állam nyelvén, vagyis románul.

A válasz kategorikus, mondhatnánk, a nemzeti diktatúra államának szellemiségét árasztja minden pórusából, de elégtelen, elfogadhatatlan a nemzetiségek, köztük az erdélyi magyarok számára, habár többségükben, az utóbbi 75 esztendőben, elsajátították jól-rosszul a román nyelvet. Amint azt már hangsúlyoztuk, a hivatali ügyintézés specifikus nyelvét csupán a népesség kisebbik hányada birtokolja kielégítő szinten. Jelentős hányaduk kénytelen tehát pénzért megvásárolni azoknak a szolgáltatásait, akik járatosak a hivatali zsargonban, s meg tudják fogalmazni a bürokrácia nyelvén azt, amit az állampolgárok egy jó része (nálunk alattvalók) közölni szeretnének a Hivatallal. Franz Kafka írásai jutottak eszembe, azért írtam nagy betűvel a Hivatalt, amely a hivatalos, de sajnos nem kötelező előírások szerint köteles az emberek ügyes-bajos dolgait szakszerűen, pontosan és részrehajlás nélkül kizárólag az előírt illetmények ellenében intézni, s a gyakorlatban a nép fölé rendelt intézmény identitástudatával van eltelve, s eszébe sem jut az ott dolgozó tisztviselőknek (tisztelet a kivételnek), hogy ők az ügyüket intézni

akaró emberek különböző igényeiért vannak, kapják fizetésüket, nem pedig – mint ők vélik – a publikum van értük. Ez súlyos értékkonfúzió, de mint mondottuk, tömegjelenség.

A magyar nyelvű feliratok használata teljes egészében megfeneklett Romániában. Maros megye prefektusa perbe fogta az egyik hegyvidéki község, Magyaró tanácsát, amiért az határozatot mert hozni arról, hogy 900 éves településük nevét magyar nyelven is kiírhassák a helység bejárati és kijárati pontjain. A megye törvényszéke természetesen törvénytelennek minősítette a tanács döntését, s így a magyar feliratokat eltávolították. Ugyancsak a prefektus utasítására több Kis-Küküllő menti, zömében magyarlakta község magyar nyelvű falutábláit a rendőrség közreműködésével, az éjszaka leple alatt, szintén eltávolították. Mi akar ez lenni? Jeladás a magyar nyelvnek a közéletből való teljes kiszorítására? Az egész ügyben az az aggasztó, hogy ezeket a diverziókat az illetékesek úgy rögzítik, hogy a közvélemény időszakos felkorbácsolása folyamatos legyen. Így egyik „patrióta" hajlamú román szenátor 1995 áprilisában harsányan követelte, kormányzó többségi kollegái helyeslése közepette, hogy Kovászna megyében a pótlandó 100 rendőri állást olténiai káderekkel töltsék fel.

Az csak magától értetődik, hogy ilyen politikai atmoszférában a slatinai rendőrrekrutáló „versenyvizsgán", az erdélyi és bánáti jelöltek 70%-a, úgymond nem ütötte a mértéket, de a művelt és tehetséges oltyánok 100%-ban megfeleltek a komisszió által támasztott „magas" követelményeknek. Elvégre, bárkire nem lehet rábízni egy ilyen szerepkört. Fő a professzionalizmus!

Summa summarum, a közéleti kisebbségi nyelvi kommunikáció nagymértékben megoldatlan Romániában. A jelenlegi alkotmányos és közigazgatási nyelvhasználattal kapcsolatos előírások elégtelenek s lényegében megalázóak az erdélyi magyarság számára, amelynek több mint egy évezrede szülőföldje ez a régió, s tevékenységének, alkotó géniuszának objektiválódott kifejezései egyházi és világi célokat szolgáló épületek, a képrombolók által megtűrt szobrok s más képzőművészeti remekek, autochton nyomdatermékek, vasutak és országutak, nyugat-európai típusú városi települések tucatjai tanúsítják ezt a jelenlétet. Egy ilyen múltú népközösség nem fogadhatja el azokat a jogmorzsákat amelyeket a hatalom urai odavetnek neki. Egy pillanatra sem szabad megfeledkezni azokról a kulturális, interetnikai pozitívumokról, vívmányokról, amelyek Európa eme régióját jellemezték és kell hogy jellemezzék a jövőben is.

Ezek ellenére Románia azok közé az országok közé tartozik, mely saját nyelve államnyelv rangjára emelése miatt, a kisebbségi nyelvhasználatot s egyéb felemás nemzetiségi jogokat elsősorban az Európa Tanács elvárásainak nyomása alatt foganatosított s nem mutat hajlandóságot azok következetes alkalmazására és továbbfejlesztésére. A továbbiakban szemelvényeket adunk a Románia Alkotmánya által elfogadott nemzetiségi jogokról.

Románia Alkotmánya 6. paragrafusa leszögezi: Az állam elismeri és szavatolja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási önazonosságuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez való jogát.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önazonosságának megőrzésére, fejlesztésére, kifejezésére foganatosított állami intézkedések meg kell hogy feleljenek, a többi állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és meg nem különböztetés (nediscriminare) elveinek.

De, hogy az alkotmány által kiporciózott kulturális, nyelvi identitás garantálása ne ébresszen túlságosan vérmes reményeket a különböző nemzetiségek soraiban, az alkotmány 127. szakasza leszögezi, hogy azok a kisebbségi személyek, akik nem értik és nem beszélik a román nyelvet, jogosultak arra, hogy az iratkötegeket tartalmazó aktákat tolmács útján megismerjék, a tárgyaláson pedig szintén tolmács révén hozhatják a bíróság tudomására panaszaikat, védelmükre szánt nyilatkozataikat.

Ez egy igen figyelemreméltó paragrafus hiszen egy megígért tolmács révén mentesíti a tárgyalást vezető bírói együttest a fél nyelvének ismerete alól. Jómagunk, bár kerestük, nem találtunk ilyen tolmácsokat.

A nyelvhasználattal kapcsolatos az alkotmány 30. paragrafusa is, amelynek értelmében azok a helyi közigazgatási-területi szervek amelyek hatáskörében jelentős fajsúlyú (ezt a mennyiségi minősítést úgy lehet értelmezni, ahogyan a helyi román nacionalista hatóságok érdekeinek megfelel) kisebbség él, a határozatokat e nyelven is közzéteszik. Maros megyében irattári kutatásokat végeztünk ilyen határozatok felkutatására, de nem sikerült nyomukra jutnunk. Feltehetően más vegyes lakosságú megyékben jobban odafigyelnek az alkotmány idézett paragrafusára.

A 30. paragrafus megfogalmazási módja, enyhén szólva, nem kategorikus, nem nagyon serkenti a végrehajtó közegeket.

A 691/1991-es, a helyi közigazgatás szerveire vonatkozó törvény 54. paragrafusa, miután kategorikusan leszögezi, hogy a hatóságságok a felekkel való kapcsolatukban a román nyelvet használják, megengedi a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek, hogy szóban és írásban anyanyelvükön forduljanak a hatalom helyi szerveihez. Azonban az e nyelven írt kérésekhez, aktákhoz mellékelni kell a szöveg hitelesített román fordítását. Más szavakkal, nem érdemes például magyar nyelven folyamodni az illetékes hatóságokhoz, mert csak megnehezítjük ezzel az ügyintézést; ugyanis egy példány helyett két példányban kell elkészíteni az aktákat. Ami a szóbeli nyelvhasználatot illeti, a már idézett felmérés adatai szerint, a meginterjúvolt román tisztviselők 75%-a nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy használja-e a magyar nyelvet az ügyfelekkel való kommunikálás során. A megkérdezett román tisztviselők 43%-a azt az abszurd állítást teszi, hogy nem is fordult senki magyar nyelven hozzá szolgálatával kapcsolatos kérdésben; 20%-a a kérdőívet kitöltő tisztviselőknek deklarálja, hogy tolmács segítségéhez

folyamodott egyes magyar anyanyelvű ügyfelével való kommunikációja során. Felmérésünk során megállapítást nyert, hogy a marosvásárhelyi magyar anyanyelvű polgárok nem fordultak anyanyelvükön írásban sem a közigazgatási, sem a rendőrségi, sem pedig az igazságszolgáltató szervekhez. Ebből is kitűnik, hogy a magyar nyelvű kérések, folyamodványok román nyelvű hiteles lefordítására vonatkozó törvényes előírás megtette a magáét. Lényegében, ha figyelmesen olvassuk az alkotmányt s a közigazgatási szervek működéséhez kapcsolódó nyelvhasználat szabályozásával foglalkozó paragrafusokat, a törvényalkotó szerveknek ez is volt a céljuk: kiiktatni a nemzetiségek nyelvét a közigazgatásból. A fenti attitűdök Marosvásárhelyen, vagyis egy 51 %-ban magyarlakta városban figyelhetők meg, amelyben 1910-ben a város lakóinak mindössze 11%-a volt román. Az 1992-es román alkotmány nyelvhasználattal kapcsolatos előírásainak felemás jellegét tanúsítja az a tény is, hogy nem hatott serkentően a kisebbségvédelmi törvényhozásra. Szentesítése óta csupán a tanügyi törvény látott napvilágot. Ez a törvény, melyet a parlament s az ország elnöke jóvá is hagyott, nyíltan diszkriminatív s az erőszakolt asszimiláció eszköze. A jelek szerint az alkotmányban foglalt kisebbségi jogok inkább exportcikkek, mint tényleges garanciák, s a nemzetközi közvélemény, elsősorban az Európa Tanács megtévesztésére szolgálnak. Szerzőik abból a premisszából indultak ki, hogy az Európa Tanácsban is a többségi nemzetek képviselőié a döntő szó, s az ismert közmondás szerint „Holló a hollónak nem vájja ki a szemét”.

A román közvélemény meglehetősen egyöntetűen felzárkózott az alkotmány és más törvények által körvonalazott kisebbségi jogi-politikai attitűdök mögött. Azonban, ha kis számban is, akadtak olyan személyiségek is, akik bírálták a törvényekben körvonalazódó nemzetiségi viszonyokat szabályozó normákat, kimutatva azok elégtelen, a nemzetközi előírásoknak meg nem felelő voltát. Így Gabriel Andreescu, Valentin Stan és Renate Weber Concepţia UDMR privind drepturile minorităţilor naţionale[2] (Az RMDSZ koncepciója a kisebbségi jogokról) című tanulmányukban többek között a kisebbségek törvényszéki nyelvhasználatára vonatkozó 127-es alkotmányi paragrafus kapcsán (... a törvényszéki eljárás román nyelven folyik le. Azok a személyek, akik nem ismerik a román nyelvet, tolmács révén ismerkedhetnek meg az ügycsomó tartalmával), leszögezi: ez a rendelkezés ellentétes az e kérdésre vonatkozó nemzetközi előírásokkal. A szerzők bírálatukat a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Chartájára s az Európa Tanács 1201-es ajánlására (1993) alapozzák. Az említett nemzetközi okmányok előírják a kisebbségek nyelvhasználati jogát azokban a közigazgatási egységekben amelyekben számuk szubsztanciális. Az említett szerzők úgy vélik, hogy a 69/1991-es törvény 26. paragrafusának 2-es bekezdése, amely előírja, hogy a helyi közigazgatási képviselők tanácsülése az állam hivatalos nyelvén kell folyjon,

[2] Centrul pentru drepturile omului – Apador-Ch

alkotmányellenes, mivel az alaptörvény nem tiltja a kisebbségek nyelvének használatát a helyi közigazgatásban, amennyiben ezek száma az adott egységekben számottevő. A konkrét arányszámok meghatározása az elfogadandó nemzetiségi törvény feladata. Tudvalevőleg, egyes normatív okmányok 10%-ban, mások 20 vagy 30%-ban szabják meg a nyelvhasználatát jogosultságához szükséges nemzetiségi arányszámot az összlakosságon belül.

Az említett munka szerzői a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Chartája 9. szakasza 3. paragrafusa szellemében síkraszállnak egyes, a kisebbségeket érintő törvények közzétételéért, a regionális és nemzeti kisebbségek nyelvén. Az állam ugyanis közvetlenül érdekelt a törvények tiszteletben tartásában; ehhez, egyebek közt, elengedhetetlen azok ismerete (idézett mű 31-33. oldal)

Tanulmányunkból, úgy véljük, kitűnt a kisebbségek s a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak fukar porciózása. Ezzel szemben a nemzetállam elvárásai a kisebbségekhez tartozó személyekkel szemben szubsztanciálisak. Az említett elvárások keretében a különböző fórumokon gyakorta hangzik el a kisebbségek lojalitásának a követelménye is. A nemzeti kisebbség lojalitásának feltételei vannak – ha úgy tetszik: „ára” –, éspedig az hogy jövőjét illetően biztonságban érezze magát, hogy ne éljen rosszabb helyzetben mint ha eredeti államának keretei között maradt volna, a határ ne szakítsa meg azokat a humanitárius és kulturális kapcsolatokat, amelyek a saját nyelvét beszélőkhöz fűzik, akik történetesen más állam polgárai. Ez valóban nem kevés de „valamit valamiért” (Herczeg Géza: A kisebbségek nemzetközi jogi védelme. 405). Norbert Rouland egészen odáig megy, hogy (a szerződések jóhiszemű teljesítésének alapelvéből kiindulva) kijelenti: „... mivel pedig e nemzetközi szerződések a kisebbségek jogainak védelmét irányozzák elő, az állam területi integritását és politikai függetlenségét is csak akkor lehet tiszteletben tartani, ha az a maga részéről a kisebbségek jogait tartja tiszteletben”. (Rouland, Norbert: Aux contents du droit: Anthropologie juridique de la modernité. Paris, 1991, Odile Jacob, pag. 33).

Visszatérve a nyelvhasználattal kapcsolatos jogi kérdésekre: a jelenlegi törvényes keretek s a gyakorlat nem kielégítők sok szempontból. A már felsoroltakon kívül említsünk meg még egyet. Az erdélyi magyarság nemzeti identitását veszélyezteti nyelvének korlátozása vagy éppenséggel kiszorítása a közélet arénáiból. Ez a jogi szabályozás s a hozzá kapcsolódó gyakorlat diglossziához, vagyis ahhoz a nyelvi státushoz vezet, amely a magyar nyelvet – a médiákat, egyházakat, anyanyelvi iskolai tagozatokat kivéve – a család körébe szorítja vissza. A nyelv e lefokozása elkerülhetetlenül felgyorsítja az asszimilációt, s tömeges alacsonyabbrendűséget szül. Nevezhetjük nyugodtan ezt az állapotot nyelvi kényszerzubbonynak is. Ilyen körülmények közt egyetlen alternatíva marad számunkra: kivívni az autonómiát, vagyis azt a jogot, hogy önmagunk fölött rendelkezzünk minden bennünket érintő kérdésben, természetesen az ország törvényeinek a keretei között. Ennek, jól

tudjuk, előfeltétele az, hogy a román alkotmány 119. paragrafusának érvényt kell szerezni, (A közigazgatási-területi szervek működése a helyi autonóm és a közszolgáltatások decentralizációjának elvén alapszik, áll a 119. paragrafusban), továbbá, szakítani kell, de ténylegesen, nem pedig verbálisan, azzal a szemlélettel, amely az ország lakosságát alattvalóknak tekinti, nem pedig állampolgároknak, akik örökkön és mindenben az éppen hatalomra kapaszkodottak kiszolgáltatottjai. Ezt a megalázó állapotot s a velejáró attitűdöt nevezik mifelénk lojalitásnak. Továbbá európaizálni kellene a közéletet általában, az egyes problémák megvitatásának stílusát s finalitását. Hiszen amíg sem történelmi, sem mindennapi problémáinkat nem lehet kulturáltan tisztázni és megoldani, hogyan lehessen olyan normarendszert megalkotni, amelynek alapján megnyugtató módon rendezni lehetne a többségi nemzet és a magyar nemzetiség viszonyát. Valaki a napokban a helyi lapban elkeseredettségében azt írta, hogy Romániából a demokrácia ötödik évében sem kell Afrikába utazni, hogy négernek érezze magát. Nos, ezeknek a restaurációra emlékeztető interetnikai és állampolgár-hatalom viszonyrendszernek a gyökeres, tényleges átépítése a legjobb európai normáknak megfelelően, előfeltétele a specifikus, egyéni és kollektív kisebbségi jogok honosításának Romániában. Egyelőre azonban egy közismert ellenzéki politikus Petre Roman, volt miniszterelnök szavaival élve, csupán a nyomor és reménytelenség tapasztalható országszerte.